

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการศึกษา

การศึกษาบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในชุมชนชนบทอีสาน เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี ได้เลือกพื้นที่ทำการศึกษา 2 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านบึงกลาง ตำบลหนองกุ้ง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น และหมู่บ้านคงพอง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ติดลำน้ำพอง โดยมีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาทรัพยากรประมงในชุมชนที่ทำการศึกษา และ 2) เพื่ออบรมแกนนำของชุมชนที่ทำการศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจในการแก้ไขปัญหา และรู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรประมง ทั้งนี้ได้ใช้วิธีการศึกษาโดยการเก็บข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพ คือ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (participant Observation) การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (Key Informant) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) และการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยการใช้แบบสอบถาม จากนั้นจึงรวบรวมข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยอาศัยหลักของเหตุผล รวมทั้งการตีความตามเนื้อหาสาระ ส่วนข้อมูลบางอย่างนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน คือ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ และทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรด้วย Chi-Square Test ผลจากการศึกษาค้นคว้านี้ สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

1.1 ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านที่ทำการศึกษา

ก. หมู่บ้านบึงกลาง

หมู่บ้านบึงกลาง ตำบลหนองกุ้ง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น มีประวัติความเป็นมาว่า 100 ปี จากผู้คนที่อพยพมาหาที่ทำกินใหม่ที่อุดมสมบูรณ์กว่า โดยมีบริเวณที่ตั้งอยู่ติดกับลำน้ำพองล้อมรอบตัวหมู่บ้าน มีพื้นที่ทั้งหมด 1,416 ไร่ เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ห่างตัวอำเภอประมาณ 10 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดขอนแก่นประมาณ 25 กิโลเมตร การเดินทางเข้าออกชุมชนสะดวก เว้นฤดูฝนถ้าปีใดมีน้ำมากน้ำจะท่วมปากทางเข้าออกชุมชน บริเวณฝายกันลำน้ำพอง มีจำนวนหลังคาเรือนทั้งสิ้น 103 หลังคาเรือน มีประชากร 555 คน แบ่งเป็นชาย 270 คน หญิง 285 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา โดยมีที่ดินทำกินเฉลี่ยครัวเรือนละประมาณ 5 - 10 ไร่ มีอาชีพรองคือการรับจ้าง มีสภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือนส่วนใหญ่ตั้งแต่ระดับยากจนจนถึงปานกลางความเป็นอยู่โดยทั่วไปค่อนข้างคล้ายสังคมเมือง แต่ชาวบ้านยังมีความสนิทสนมคุ้นเคยและไปมาหาสู่กัน โดยเฉพาะในยามวิกฤตหรือมีงานบุญกุศลของหมู่บ้านจะให้ความช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี มีการปกครองเช่นเดียวกับหมู่บ้านทั่วไปคือมีคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายต่างๆ แต่การกระทำกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านจะขึ้นอยู่กับกรรมการหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ ชาวบ้านทั่วไปจะมีส่วนร่วมน้อย ด้านความเชื่อศาสนาและ

ประเพณี ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อและนับถือผีปู่ตา มีประเพณีตาม “ฮีดลีสอง คลองลีสี่” และนับถือศาสนาพุทธทั้งหมู่บ้าน

ข. หมู่บ้านดงพอง

หมู่บ้านดงพอง ตำบลศิลา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น มีประวัติความเป็นมาประมาณ 70 ปี โดยผู้คนอพยพมาหาที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์แห่งใหม่ มีที่ตั้งติดกับลำน้ำพอง ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน พื้นที่ทั้งหมด 1,687 ไร่ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดขอนแก่นประมาณ 5 กิโลเมตร การเดินทางเข้าออกชุมชนสะดวกและมีรถโดยสารวิ่งเข้าออกวันละหลายเที่ยว ในหมู่บ้านมีรถจักรยานยนต์ 206 คัน รถยนต์ 894 คัน เป็นชาย 447 คน หญิง 447 คน ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา และมีอาชีพรองคือการรับจ้าง จัดว่าเป็นหมู่บ้านที่มีฐานะทางเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับปานกลางถึงดี ความเป็นอยู่โดยทั่วไปชาวบ้านมีความเป็นอยู่ลักษณะกึ่งสังคมเมือง คือมีค่านิยมในวัตถุและเงิน และใช้เวลาในการทำมาหากินเพื่อสร้างรายได้ ทำให้มองดูห่างเหินกันบ้าง อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ยังรู้จักคุ้นเคยสนิทสนมกันทั้งหมู่บ้านจะเห็นได้ชัดเมื่อมีภาวะวิกฤตหรือในช่วงงานบุญประเพณีต่างๆของหมู่บ้านจะให้ความช่วยเหลือกันดี ด้านศาสนาความเชื่อและประเพณีต่างๆ ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา และมีพระสงฆ์ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือเป็นศูนย์กลางทางจิตใจ และเป็นผู้นำหมู่บ้านในการพัฒนาในหลายๆด้าน มีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติบ้างแต่เล็กน้อยผีปู่ตา หันมาให้ความสำคัญต่อความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมะและคุณพระธรรม มีการปฏิบัติตามประเพณี “ฮีดลีสอง คลองลีสี่” ตามแบบอย่างพื้นบ้านของชาวอีสานทั่วไป ด้านการปกครองและการพัฒนาหมู่บ้านก็เช่นเดียวกับหมู่บ้านทั่วไปคือมีคณะกรรมการหมู่บ้าน นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังแบ่งเป็นคุ้มต่างๆและมีคณะกรรมการคุ้มเพื่อดูแลความเป็นอยู่ของครัวเรือนที่อยู่ในคุ้ม ตลอดจนช่วยกันพัฒนาคุ้มของตนเอง เป็นการแบ่งเบาภาระของกรรมการหมู่บ้าน และหมู่บ้านเคยได้รับรางวัลหมู่บ้านพัฒนาดีเด่นในระดับจังหวัด

1.2 บทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง

1.2.1 แหล่งทรัพยากรประมงในชุมชน

ก. หมู่บ้านบึงกลาง

หมู่บ้านบึงกลางมีแหล่งน้ำสาธารณะที่เป็นแหล่งทรัพยากรประมง คือ 1) ลำน้ำพอง ซึ่งเป็นแหล่งใหญ่ที่สุดของชุมชน เนื่องจากเป็นลำน้ำที่อยู่ล้อมรอบชุมชน ระยะทางยาวกว่า 15 กิโลเมตร เป็นที่อยู่ของสัตว์น้ำต่างๆทุกประเภท คือ ปลาชนิดต่างๆ กุ้ง หอย และปู ตลอดจนแมลงชนิดต่างๆที่ชาวบ้านสามารถนำมาเป็นอาหารได้ นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำอื่นๆที่มีความสำคัญรองลงไป ได้แก่ 2) คลองส่งน้ำชลประทาน ซึ่งจะมีสัตว์น้ำชนิดต่างๆคล้ายกับลำน้ำพอง และยังมีชนิดแตกต่างออกไปบ้าง โดยเฉพาะพวกที่ชอบอาศัยอยู่ในแหล่งน้ำตื้นๆ เช่น ปลาช่อน ปลาดุก อย่างไรก็ตาม ในแหล่งนี้จะมีน้ำขังเฉพาะบางเวลาที่มีการส่งน้ำจากเขื่อน จึงเป็นแหล่งทรัพยากร

ประมงที่มีความจำกัดบางเวลาของปีเท่านั้น ส่วน 3) หนองพิพน แม้จะเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ในชุมชน คือมีเนื้อที่ประมาณ 30 ไร่ แต่ปัจจุบันให้เอกชนเช่า ชาวบ้านจึงไม่ได้ใช้ประโยชน์ และ 4) หนองกระนวนเป็นแหล่งน้ำขนาดเล็กเพียง 1 ไร่ มีสภาพตื้นเขินชาวบ้านไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้เช่นกัน

ข. หมู่บ้านดงพอง

ในหมู่บ้านดงพองมีแหล่งน้ำสาธารณะที่เป็นแหล่งทรัพยากรประมง คือ 1) ลำน้ำพองเช่นเดียวกับหมู่บ้านบึงกลาง แต่จะมีอาณาเขตที่อยู่ในบริเวณชุมชนน้อยกว่า เป็นที่อยู่ของสัตว์น้ำชนิดต่างเช่นเดียวกับบ้านบึงกลาง แต่มีสภาพแตกต่างกัน คือระดับน้ำค่อนข้างลึกตลอดปี เนื่องจากเป็นบริเวณที่อยู่เหนือเขื่อนกั้นน้ำจากพื้นที่ต้นน้ำพองก่อนที่จะไหลลงสู่ลำน้ำชี 2) คลองชลประทาน มีลักษณะเช่นเดียวกับหมู่บ้านบึงกลาง 3) หนองข่า ซึ่งอยู่ในบริเวณวัด เป็นบริเวณที่ชาวบ้านจัดให้เป็นแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำห้ามชาวบ้านทั่วไปจับ ยกเว้นคณะกรรมการหมู่บ้านจะอนุญาต และนำเงินรายได้จากการขายปลาพัฒนาหมู่บ้าน 4) หนองผักตบ เป็นบริเวณที่อยู่ติดกับคลองชลประทาน และรองรับน้ำที่ไหลไปชุมชน ชาวบ้านเห็นว่าเป็นน้ำที่ไม่สะอาดจึงไม่นิยมไปจับหาสัตว์น้ำต่าง ๆ มาบริโภค ใช้เป็นที่เลี้ยงเป็ดของชาวบ้าน 5) กุดสามขา เป็นลำห้วยที่ไหลลงสู่ลำน้ำพอง จัดเป็นแหล่งทรัพยากรประมงที่สำคัญโดยมีสัตว์น้ำประเภทปลาอยู่เป็นจำนวนมาก แต่เป็นบริเวณที่มีหญ้าและพืชน้ำขึ้นรก ยากแก่การจับหาสัตว์ 6) ช่องไผ่ เป็นคูน้ำที่รับน้ำเสียจากชุมชน ซึ่งอยู่ขนานไปกับคลองชลประทาน เป็นแหล่งที่มีสัตว์น้ำต่าง ๆ มากเช่นกัน แต่อยู่ติดที่นาของชาวบ้าน ในบางช่วงเจ้าของนาจะดูแลไม่ค่อยให้ผู้อื่นไปจับหาสัตว์น้ำ

1.3 การเปลี่ยนแปลงแหล่งทรัพยากรประมงในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงแหล่งทรัพยากรประมงในทั้ง 2 ชุมชน พอสรุปได้ คือ การเปลี่ยนแปลงในลำน้ำพอง 1) เริ่มจากการสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ที่เปลี่ยนแปลงปริมาณและอัตราไหลของน้ำลดลง ทำให้ปลาบางชนิดที่ชอบน้ำลึก เช่น ปลาชะโด ปลาค้าว ปลาเนื้ออ่อนมีปริมาณลดลง 2) การกั้นเขื่อนกั้นน้ำทำให้ระดับน้ำเหนือเขื่อนบริเวณบ้านดงพองมีระดับน้ำที่ลึกขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ทำให้ชาวบ้านในสมัยปัจจุบันไม่คุ้นเคยกับการจับปลาในระดับน้ำลึกเหมือนเช่นสมัยก่อน 3) การสร้างคลองชลประทานและการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ได้เปลี่ยนแปลงการไหลของน้ำตามธรรมชาติในบริเวณทุ่งนาในช่วงฤดูฝน การอพยพของปลาเมื่อน้ำหลากลดลง เป็นการอพยพตามคลองชลประทานเมื่อมีการส่งน้ำจากเขื่อน 4) การใช้สารเคมีที่มีฤทธิ์ตกค้างจำนวนมากในการเกษตรกรรมโดยการทำการเกษตรเข้มข้นเพื่อเพิ่มผลผลิต ทำให้สัตว์น้ำต่างๆ ได้รับอันตราย และ 5) การปล่อยน้ำเสียของโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ติดลำน้ำพอง ส่งผลให้สัตว์น้ำในลำน้ำพองตายเป็นจำนวนมาก

1.4 การพึ่งพาทรัพยากรประมงของชุมชน

ทั้ง 2 ชุมชน มีการพึ่งพาทรัพยากรประมง โดยการจับสัตว์น้ำชนิดต่างๆมาเป็นอาหารบริโภค สำหรับแหล่งน้ำในชุมชนมีการพึ่งพาน้อยลงเรื่อยๆ และชาวบ้านหันไปพึ่งพาอาหารจากการซื้อหาในตลาดแทน ทั้งนี้เพราะ ในแหล่งน้ำต่างๆในชุมชนมีสัตว์น้ำต่างๆน้อยลง ชาวบ้านไม่คุ้มกับเวลาที่ต้องใช้ไปในการหาอาหาร จะเอาเวลาไปทำงานประกอบอาชีพเพื่อหารายได้แทนจากเดิมเคยใช้เวลาว่างหลังจากทำนาหรือก่อนหรือหลังจากทำงานรับจ้างในตัวเมืองไปหาอาหารตามแหล่งน้ำสาธารณะต่างๆ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารบริโภค แต่เมื่ออาหารหาได้น้อยลง ต้องใช้เวลาในการหามากขึ้น ชาวบ้านจะเอาเวลาเหล่านี้ไปทำอย่างอื่น

1.5 ปัญหาทรัพยากรประมงของชุมชน

จากการเปลี่ยนแปลงแหล่งทรัพยากรประมงของทั้งสองชุมชน จนทำให้ชาวบ้านพึ่งพาทรัพยากรประมงที่มีอยู่น้อยลง สืบเนื่องมาจากปัญหาทรัพยากรประมง คือ 1) การลดลงของแหล่งน้ำที่จะก่อให้เกิดทรัพยากรประมง อันได้แก่ การลดลงของปริมาณน้ำในลำน้ำพอง การตื้นเขินของแหล่งน้ำสาธารณะต่างๆในชุมชน การปรับสภาพพื้นที่ที่เคยเป็นแหล่งน้ำสาธารณะให้เป็นที่นา 2) ภาวะมลพิษและการทำลายสภาพแวดล้อมในแหล่งน้ำ ได้แก่กิจกรรมทางด้านการเกษตร คือการใช้สารเคมีที่มีฤทธิ์ตกค้างเกิดผลอันตรายต่อสัตว์น้ำต่างๆ และกิจกรรมทางด้านอุตสาหกรรมโดยการปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในลำน้ำพอง 3) การลดลงของปริมาณและคุณภาพของทรัพยากรประมง อันเกิดจากจำนวนประชากรที่มีเพิ่มมากขึ้น มีการจับสัตว์น้ำมาบริโภคจำนวนมาก การปนเปื้อนของสารพิษในสัตว์น้ำต่างๆ และ 4) การขาดความดูแลเอาใจใส่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง ส่วนหนึ่งเกิดจากการไม่สามารถพึ่งพาทรัพยากรประมงหรือพึ่งพาได้น้อยลง ชาวบ้านหันไปทำกิจกรรมอย่างอื่นและซื้ออาหารจากตลาดแทนการจับสัตว์น้ำในชุมชน จึงไม่เห็นความสำคัญว่าจะเป็นกิจกรรมที่จะมีประโยชน์ต่อชุมชนได้อีก และส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง ตลอดจนคิดว่าทรัพยากรประมงเป็นทรัพยากรสมบัติของส่วนรวม การจะเกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ไม่สามารถทำได้เพียงผู้หนึ่งผู้ใด จะต้องร่วมมือกันทั้งในส่วนชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนเอง ชาวบ้านที่อยู่ชุมชนข้างเคียง และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีส่วนรับผิดชอบ ซึ่งจะต้องเกิดจากผู้นำที่เข้มแข็ง ที่สามารถนำชาวบ้านให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ได้

1.6 บทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงของชุมชน

ส่วนนี้ข้อมูลเชิงปริมาณได้จากการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถามจำนวน 170 ชุด ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ชาวบ้านจากหมู่บ้านบึงกลาง 60 ชุด จากหมู่บ้านดงพอง 110 ชุด และข้อมูลเชิงคุณภาพได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในสองชุมชน มีลักษณะพอสรุปได้ดังนี้

จากแบบสอบถามจำนวน 170 ชุด มีผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศชาย 147 ราย เพศหญิง 23 ราย ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอายุ 21 - 50 ปี จำนวน 101 ราย มีการศึกษาระดับประถมศึกษา 150

ราย และเป็นหัวหน้าครอบครัว 131 ราย มีสถานภาพสมรสคือแต่งงานแล้ว 149 ราย ในครอบครัวมีสมาชิกไม่เกิน 5 คน จำนวน 112 ครอบครัว มีอาชีพหลักส่วนใหญ่ทำนา 136 ราย มีอาชีพรองส่วนใหญ่เป็นการรับจ้าง 58 ราย รองลงมาคือทำสวนหรือทำไร่ 50 ราย มีรายได้ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 10,000 - 20,000 บาทต่อปี

จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในระดับปานกลางคือร้อยละ 78.2 มีทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากคือ ร้อยละ 58.8 มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงส่วนใหญ่อยู่ในระดับน้อย คือ ร้อยละ 74.1 นอกจากนี้ยังพบว่า มีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงโดยรวมส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง คือ ร้อยละ 68.2 ซึ่งแบ่งเป็นบทบาทต่างๆดังนี้ 1) บทบาทการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงอย่างเหมาะสม ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลางคือร้อยละ 64.7 2) บทบาทการป้องกันรักษาแหล่งทรัพยากรประมงไม่ให้ถูกทำลาย ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลางคือร้อยละ 40.6 3) บทบาทการส่งเสริมฟื้นฟูทรัพยากรประมง ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลางคือร้อยละ 49.4 และ 4) บทบาทการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลางคือร้อยละ 45.3

ปัจจัยต่างๆที่มีความสัมพันธ์กับบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง พบว่า การศึกษาครั้งนี้มีปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงคือ 1) ปัจจัยอายุ พบว่า ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปจะมีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงมากกว่ากลุ่มอายุอื่นๆ และกลุ่มอายุน้อยกว่า 20 ปีจะมีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงน้อยกว่ากลุ่มอื่นๆ 2) ปัจจัยสถานภาพในครอบครัว พบว่า ผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวและผู้ที่เป็นเชยหรือสะใภ้จะมีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ในขณะที่กลุ่มที่เป็นบุตรชายหรือบุตรสาวจะมีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงน้อยกว่ากลุ่มอื่นๆ 3) ปัจจัยการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม พบว่า ผู้ที่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมากจะเป็นผู้ที่มีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงมาก 4) ปัจจัยตำแหน่งในหมู่บ้าน พบว่า ผู้ที่เป็นกรรมการหมู่บ้านจะมีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงมากกว่าผู้ที่ไม่ได้เป็นกรรมการใดๆในหมู่บ้าน และ 5) ปัจจัยทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง พบว่า ผู้ที่มีทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในระดับปานกลางจะมีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงน้อยกว่าผู้ที่มีทัศนคติในระดับมาก

2. อภิปรายผลการศึกษา

ในชุมชนมีปัญหาระบบประมงอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยเฉพาะแหล่งน้ำต่างๆอันเป็นที่อยู่ของทรัพยากรประมง ประเด็นสำคัญคือส่งผลกระทบต่อความร่อยหรอของทรัพยากรประมงทั้งปริมาณและคุณภาพลดลงอย่างชัดเจน สาเหตุที่สำคัญคือ การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ เช่นการสร้างเขื่อน ทำให้ปริมาณน้ำในลำน้ำลดลง การมุ่งเพิ่มผลผลิตทาง

การเกษตรโดยการจัดระบบชลประทาน การจัดรูปที่ดินและการใช้สารเคมีที่มีฤทธิ์ตกค้างล้วนแต่เป็นอันตรายต่อทรัพยากรประมงที่มีอยู่ในธรรมชาติ นอกจากนี้ ในระยะต่อมามีการมุ่งพัฒนาไปทางด้านอุตสาหกรรม ทำให้เกิดมลพิษหรือของเสียปนเปื้อนลงสู่แหล่งน้ำ

เมื่อชาวบ้านพึ่งพาอาศัยทรัพยากรประมงที่มีอยู่ในธรรมชาติได้น้อยลง แทนที่จะเห็นถึงความสำคัญถึงลักษณะของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว แต่เมื่อชุมชนได้ถูกหล่อหลอมให้เห็นความสำคัญของเศรษฐกิจมากกว่า การที่จะคิดปรับปรุงธรรมชาติให้มีสภาพอุดมสมบูรณ์ดังเดิม กลับหาทางออกโดยการหารายได้เพิ่มขึ้น และหันไปพึ่งพาซื้อหาสัตว์น้ำต่างๆจากตลาดมาบริโภคแทน และลดความสำคัญของทรัพยากรประมงที่มีอยู่ในธรรมชาติลง

บทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงของชุมชนจึงมีน้อย ที่พบบ่อยได้ก็เฉพาะในบางกลุ่มเช่น กลุ่มของผู้สูงอายุที่เคยยึดถือปฏิบัติกันมาที่เรียกว่า "ภูมิปัญญา" อันเป็นแนวทางการกระทำที่เหมาะสมสอดคล้องกับธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมในขณะนั้นๆที่ได้เรียนรู้ถ่ายทอดมาจากอดีต เช่น การปล่อยปลาลงน้ำเมื่อจับได้ตัวเล็กเกินไป เพื่อให้มีโอกาสเติบโตขยายพันธุ์ต่อไป เป็นพฤติกรรมซึ่งเกิดขึ้นจากความใส่ใจตระหนักของแต่ละบุคคล นอกจากนี้การได้รับข้อมูลข่าวสารอันเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมก็เป็นปัจจัยตัวหนึ่งที่สามารถทำให้คนรุ่นใหม่ เกิดพฤติกรรมการอนุรักษ์ขึ้นมาได้ ในส่วนนี้ไม่ใช่การเล็งเห็นผลประโยชน์หรือผลกระทบที่มีความรุนแรงเฉพาะหน้า แต่เป็นการเข้าใจและมองเห็นการไกล ถึงอนาคตข้างหน้า การให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมในแง่ของความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆในระบบนิเวศน์ ว่าการสูญเสียเผ่าพันธุ์ของพืชหรือสัตว์ที่มีอยู่ในธรรมชาติเพียงบางชนิดก็เป็นการสูญเสียที่มีค่ามหาศาล เช่น การที่เคยมีปลาชะโด ปลาควาย ปลาสร้อย และปลาเนื้ออ่อน ในลำน้ำพองสมัยก่อน แต่ปัจจุบันหาได้ในบริเวณของชุมชนน้อยมาก แม้ว่าจะมีในแหล่งน้ำอื่นๆและสามารถซื้อหาได้จากตลาด แต่คนในชุมชนต้องสังเกตให้ได้ถึงความแตกต่างที่เกิดขึ้น ตลอดจนความตระหนักต่อสิทธิของตนเองที่จะดูแลทรัพยากรสมบัติที่เป็นของสาธารณะ โดยที่ผู้อื่นจะหาประโยชน์แต่ฝ่ายเดียวไม่ได้ และการใช้ประโยชน์ในสาธารณสมบัตินั้นจะต้องไม่กระทบต่อผู้อื่น อันเป็นทัศนคติหรือการมองปัญหาที่เกิดขึ้นของผู้ที่จะเกิดบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การเกิดบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงเป็นพฤติกรรมของบุคคลที่คิดและกระทำซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แต่ในแง่ของภาพรวมของชุมชน จะเห็นความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดระหว่าง 2 หมู่บ้าน คือ จะพบเห็นกิจกรรมที่เป็นอนุรักษ์ทรัพยากรประมงที่เป็นส่วนรวมของชาวบ้านเฉพาะในหมู่บ้านดงพองเท่านั้น คือ การกำหนดเขตการจับสัตว์น้ำในลำน้ำพอง โดยถือเอาทำนบบริเวณหน้าวัดเป็นเขตอภัยทาน กิจกรรมดังกล่าวที่เกิดขึ้นและยังอยู่จนถึงปัจจุบัน สืบเนื่องจาก การถูกกระตุ้นจากเหตุการณ์น้ำเสียในลำน้ำพอง จนมีการปล่อยพันธุ์ปลาลงไปในลำน้ำในเขตชุมชน ซึ่งนำโดยผู้หลักผู้ใหญ่ทั้งจากจังหวัด และจากส่วนกลาง ลักษณะดังกล่าวทำให้ชาวบ้านเกิดการตื่นตัวที่มีผู้หลักผู้ใหญ่ให้ความสนใจ โดย

เฉพาะกรรมการหมู่บ้านซึ่งถูกคัดเลือกให้เป็นตัวแทนชุมชนอื่นๆที่ต้องปฏิบัติเป็นตัวอย่างในการดูแลน้ำพอง และที่สำคัญพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสวัดประจำหมู่บ้านได้รับการฝึกฝนให้เป็นผู้นำชาวบ้านในการดูแลน้ำพอง ลักษณะดังกล่าวถือว่าเป็นการยอมรับบทบาทของชุมชนที่จะสามารถทำหน้าที่ในการอนุรักษ์ลำน้ำพองได้ บทบาทที่เกิดขึ้นมองดูแล้วเหมือนกับว่าไม่ได้เกิดจากชุมชนเอง แต่เป็นการผลักดันจากภายนอก อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแล้วจะพบได้ว่า เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง นอกเหนือจากบทบาทของบุคคล ซึ่งแต่ละคนมีพฤติกรรมในเชิงอนุรักษ์ตามความคิดหรือตามทัศนคติในการมองทรัพยากรประมง ตลอดจนพฤติกรรมที่สั่งสมมาจากอดีตที่เรียกว่า “ภูมิปัญญา” ซึ่งพบเห็นได้ในผู้สูงอายุ เนื่องจากชุมชนยังขาดโอกาสที่เข้าจัดการสาธารณะสมบัติที่เป็นของชุมชนเอง โดยเฉพาะในลำน้ำพองซึ่งเป็นของส่วนรวมที่ความต่อเนื่องของสายน้ำคาบเกี่ยวกับชุมชนอื่นๆ และเมื่อเกิดการทำลายสภาพแวดล้อม บริเวณใดก็ตาม ก็จะมีผลกระทบไปตลอดทั้งลำน้ำ ชุมชนจึงไม่สามารถที่จะเข้าไปจัดการได้ ดังนั้น การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีบทบาท จึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรประมงไว้ได้ ดังที่หมู่บ้านคงพองมีเขตห้ามจับสัตว์น้ำในลำน้ำพอง สืบเนื่องมาจากคิดว่าผู้หลักผู้ใหญ่ที่มีอำนาจในทางราชการเปิดโอกาสให้นั่นเอง

3. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ชุมชนมีแหล่งทรัพยากรประมงจำกัด ในขณะที่เดียวกันแหล่งทรัพยากรประมงที่มีอยู่มีการเปลี่ยนแปลงทำให้ทรัพยากรประมงมีปริมาณและคุณภาพลดลง ในขณะเดียวกันบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงของชุมชนยังมีน้อย เนื่องจากยังไม่เห็นความสำคัญของทรัพยากรประมงเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะทรัพยากรประมงมีความร่อยหรอลง ชุมชนหันไปพึ่งพาทรัพยากรประมงจากระบบตลาด ควรส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงเพิ่มมากขึ้น โดย

3.1 การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ชุมชน เพื่อปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง

ให้ชุมชนเห็นความสำคัญของทรัพยากรประมงที่มีอยู่ โดยการให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรประมงด้วยสื่อต่างๆ โดยเฉพาะสื่อทางโทรทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อที่ชาวบ้านนิยมมากที่สุด นอกจากนี้ การได้รับข้อมูลข่าวสารโดยตรงจากผู้ที่มีอำนาจทางราชการ การเข้าไปปลูกฝังหรือกระตุ้นให้ชุมชนได้มีกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงขึ้น ตลอดจนการจัดการอบรมให้ชี้แจงให้เห็นถึงสิทธิของชุมชนและความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง

3.2 ส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุ

พฤติกรรมของแต่ละบุคคลที่สอดคล้องกับแนวทางการอนุรักษ์จะพบได้มากในกลุ่มผู้สูงอายุที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาจากอดีต ซึ่งในปัจจุบันพฤติกรรมดังกล่าวจะลงไปเรื่อยๆ

โดยไม่ได้อำนาจทอดต่อให้คนรุ่นใหม่ ควรจะหาโอกาสให้ผู้สูงอายุได้อำนาจทอดพฤติกรรมดังกล่าวสู่คนรุ่นใหม่ต่อไป

3.3 เสริมบทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน

ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงของชุมชนอีกกลุ่มหนึ่งคือ คณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งมีบทบาทสำคัญที่จะเป็นผู้นำการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง ดังตัวอย่าง พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสวัดประจำหมู่บ้านคงพอง แม้ว่าบทบาทที่เกิดขึ้นจะถูกกระตุ้นจากภายนอก แต่ด้วยความเป็นผู้นำจึงทำให้หมู่บ้านยังรักษาเขตห้ามจับปลาในลำน้ำพองได้จนถึงปัจจุบัน โดยกำหนดให้เป็นเขตอภัยทาน

3.4 ให้มีกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรประมง

นอกเหนือจากพฤติกรรมรายบุคคลที่สอดคล้องกับแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงแล้ว การกำหนดกลุ่มหรือคณะกรรมการจะก่อให้เกิดบทบาทอันเป็นภาพรวมของชุมชน ซึ่งสามารถที่สร้างกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงได้ อันเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้แสดงออก หลังจาก que ชุมชนไม่กล้าตัดสินใจโดยคิดว่าตนเองไม่มีสิทธิ์ในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นของชุมชน

3.5 กำหนดเขตการอนุรักษ์ในลำน้ำพอง

การกำหนดเขตอนุรักษ์ทรัพยากรประมงขึ้นในแต่ละชุมชนจะเปรียบเสมือนการกำหนดขอบเขตให้ชุมชนรับผิดชอบเป็นที่แน่นอนขึ้น จากความเป็นสาธารณะสมบัติที่ใครๆจะเข้ามาหาผลประโยชน์ได้ เป็นความรับผิดชอบเฉพาะในชุมชนนั้นๆ ชุมชนจะสามารถจัดการได้ตามความเหมาะสม และจะเกิดความหวงแหนทรัพยากรที่เป็นของชุมชนขึ้น